https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text (дата звернення 25.03.2025).

Рязанова Н. О.,
д.е.н., професор,
професор кафедри фінансів, обліку та банківської справи;
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(м. Лубни)

ЕКОЛОГІЧНИЙ ОБЛІК В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Стійкий розвиток є невід'ємною частиною діяльності підприємств, які прагнуть ефективності та збереження природних ресурсів. Екологічний облік став важливим інструментом управління, який дозволяє господарюючим суб'єктам моніторити вплив на довкілля та оптимізувати виробничі процеси.

В даний час при регулюванні бухгалтерського обліку та бухгалтерської (фінансової) звітності екологічні аспекти відображаються певною мірою безсистемно, за відсутності роз'яснень облікової термінології, комплексної методики екологізації обліку, вимог до розкриття екологічної інформації у бухгалтерській (фінансовій) звітності. Виникає необхідність розгляду екологічних питань фінансово-бухгалтерської системи як складової частини облікових процесів суб'єктів господарювання.

У нормативній базі термін «екологічний облік» відсутній, що стверджує Закон про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні, котрим визначено поняття бухгалтерського обліку та його складових [1].

Екологічний облік це процес розпізнавання, оцінювання та передачі екологічної інформації, що дозволяє користувачам такої інформації компетентно приймати рішення та формувати судження [2].

Екологічний облік визначають як облік, що відноситься до фізичних запасів природних ресурсів, вартісного оцінювання деградації навколишнього середовища і відповідних витрат на природоохоронні заходи, а також до розрахунку дійсного (або «зеленого») ВВП [3].

Також, екологічний облік визнають як систему виявлення, вимірювання, реєстрації, узагальнення та зберігання інформації про діяльність підприємств в області природокористування з метою передачі її користувачам для прийняття оптимальних управлінських рішень [4].

Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність єдиного визначення поняття екологічного обліку.

Отже, екологічний облік – це система, яка може використовуватися для виявлення, організації, регулювання та подання даних та інформації про стан навколишнього середовища у натуральних та вартісних показниках. Натуральні показники визначають натуральні характеристики, які включають кількісні та

якісні параметри елементів навколишнього природного середовища, і натуральні оцінки, що будуються на їх основі. Вартісні показники включають вартісні характеристики природно-ресурсного потенціалу та є його економічною оцінкою. Формуються з урахуванням кількісних та якісних параметрів ресурсів.

Отже, І.М. Садовська [5] розглядає екологічний облік як окремий напрям бухгалтерського обліку, який поряд із фінансовим та управлінським обліком охоплює облік доходів і витрат, пов'язаних з екологічною діяльністю, активів природоохоронного призначення, екологічного податку, рентних платежів, штрафних санкцій за порушення екологічного законодавства, а також збір інформації та складання звітності щодо екологічної діяльності. Л.А. Сахно [6] пропонує виокремити екологічний облік в самостійну систему, що складається з трьох основних компонентів: обліку екологічних витрат, обліку екологічних зобов'язань та звітності про природоохоронну діяльність.

Австрійські науковці H.A. Jobstl та J.N. Hogg запропонували систему обліку, що складається з трьох основних компонентів: бухгалтерського, соціального та екологічного обліку [7]. Таким чином, вони виокремлюють екологічний облік з системи бухгалтерського обліку. До його елементів автори відносять екологічний облік, екологічний баланс, аналіз життєвого циклу, екологічний аудит, облік екологічних витрат, екологічний Impact-аналіз, облік природного капіталу та облік для підготовки екологічної публічної звітності.

Дослідження наукових джерел показує, що вчені по-різному трактують місце екологічного обліку в системі бухгалтерського обліку. Деякі автори вважають, що його необхідно інтегрувати як окрему підсистему в межах загальної системи бухгалтерського обліку. Водночас інші дослідники стверджують, що екологічний облік має виходити за рамки традиційного бухгалтерського обліку та функціонувати як самостійна система екологічного бухгалтерського обліку.

Екологічний облік на мікрорівні доцільно розглядати як сегментарну, самостійну галузь бухгалтерського обліку, що є науковообґрунтованою системою суцільного та безперервного спостереження, оцінки, систематизації та узагальнення інформації про економіко-екологічні процеси, що виникають в результаті діяльності господарюючого суб'єкта.

Мета екологічного обліку полягає у створенні та постійному оновленні інформаційної моделі, що дозволяє на основі системи відповідних показників найбільш повно та об'єктивно оцінити сутність та зміст природоохоронної діяльності господарюючого суб'єкта за звітний рік та у динаміці виявити вплив економіко-екологічних процесів на фінансово-господарські перспективи функціонування організацій.

Разом з тим інтегрування екологічного обліку у традиційну систему бухгалтерського обліку підприємства є складною проблемою через деякі причини.

По-перше, дотримання принципу єдиного грошового вимірника ускладнює відображення екологічних аспектів діяльності. Компоненти навколишнього середовища, такі, як відпрацьоване повітря та тепло, у

бухгалтерських регістрах відсутні – ці величини можна врахувати тільки в натуральних вимірниках. Отже, екологічний облік повинен бути спрямований на виявлення та відображення операцій, пов'язаних з екологічною діяльністю у грошовій формі.

Наступною причиною невключення перерахованих категорій до бухгалтерських звітів є умова, відповідно до якої ресурс лише тоді стає активом, якщо він контролюється підприємством. Але підприємства не можуть ігнорувати облік екологічних аспектів своєї діяльності, адже його відсутність може спричинити неконтрольоване забруднення довкілля.

Практично важко розмежувати витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції (робіт, послуг), і витрати на природоохоронні заходи через те, що позитивний екологічний ефект є результатом поліпшення технологічного процесу або впровадження у нього досягнень науково-технічного прогресу. Основним мотивом придбання екологічно безпечного обладнання або вдосконалення виробничих процесів зазвичай є бажання підвищити комерційну ефективність та зміцнити конкурентні позиції. Зменшення рівня відходів і скорочення викидів часто є лише супутнім результатом таких змін.

Витрати на природоохоронні заходи належать до загальних витрат підприємства, якщо вони зменшують його економічну вигоду. Водночас ці витрати є важливим елементом діяльності організації, оскільки забезпечують її стабільне функціонування. Однак у формах бухгалтерської (фінансової) звітності не передбачено окремої статті для відображення цих витрат.

Отже, важливим кроком у сфері екологічного обліку є впровадження єдиного стандарту подання інформації про природоохоронну діяльність або нової форми фінансової звітності – звіту про екологічну діяльність підприємства. Країни, які приділяють увагу екологічним викликам та вживають заходів для їх подолання, самостійно розробляють власні формати цього звіту.

Впровадження системи екологічного обліку, законодавче закріплення обов'язковості його ведення даватиме змогу одержувати реальні прибутки при одночасному гармонійному ставленні до довкілля.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14 (дата звернення: 25.03.2025).

2. Лень В.С., Колівешко О.М. Екологічний облік : поняття та зміст. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія "Економічні науки". 2014. № 2 (74). С. 402-411.

3. Вороновська О. В. Сутність і розвиток екологічного обліку. Галицький економічний вісник. 2011. №2(31). С.195-200.

4. Гриценко О. І. Екологічний облік : визначення перспектив та основних засад упровадження. Економіка і суспільство. 2016. Вип. 2. С. 678-683.

5. Садовська І. Управлінський облік природоохоронної діяльності сільськогосподарських підприємств. Економічний дискурс : міжнародний

збірник наукових праць. Випуск 1. (м. Кам'янець-Подільський). Тернопіль : Крок, 2013. С. 216-218.

6. Сахно Л.А. Екологічний облік і аудит в реформуванні традиційної системи обліку на підприємстві. Облік і фінанси АПК. 2009. № 1. С. 89-92.

7. Jobstl H.A., Hogg J.N. State of Forestry Accounting in some European Countries. In: Buttoud G., Jobstl H., Merlo M. (eds.). Accounting and Managerieal Economics for Environmentally-friendly Forestry. Economie et Sociologie Rurales, Actes et Communications, № 15, P. 17-40.